

ВИЩА РАДА ПРАВОСУДДЯ: ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

THE SUPREME COUNCIL OF JUSTICE: PROBLEMS OF FUNCTIONING UNDER THE CONDITIONS OF THE MARTIAL STATE

Свида О.Г., к. ю. н., доцент,
доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національний університет «Одеська юридична академія»

В статті вказується, що одними із останніх змін до законодавства про ВРП стало запровадження Етичної ради, яка, окрім іншого, повинна була здійснити одноразове оцінювання критеріям професійної етики та добросовісності чинних членів Вищої ради правосуддя. На знак протесту проти цього 22 лютого 2022 року одночасно подали заяви про звільнення з посад одразу десять чинних членів ВРП, внаслідок чого у складі ВРП залишилися лише п'ять чинних членів, а отже цей склад став неповноважним. Постала проблема розблокування діяльності ВРП, насамперед шляхом формування нового складу ВРП з урахування останніх законодавчих змін. Необхідно було провести з'їзди суддів України, адвокатів України, представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ та всеукраїнську конференцію прокурорів, але 24 лютого 2022 року розпочалося повномасштабне військове вторгнення росії на територію України.

Висловлено думку, що є два можливих варіанта реалізації визначених за ВРП повноважень: 1) передання повноважень ВРП іншому суб'єкту; 2) якнайскоріше формування нового складу ВРП з урахування законодавчих новел.

Вказано, що частково законодавцеві вдалося піти першим шляхом, оскільки окремі повноваження ВРП відповідно до Закону України № 2128-IX від 15.03.2022 були передані Голові Верховного Суду та Державній судовій адміністрації України. Однак підкреслюється, повноваження ВРП, закріплені за нею у статті 131 Конституції України, неможливо передати іншому суб'єкту без внесення змін до Конституції, а під час воєнного стану внесення змін до неї не дозволяється (частина 2 статті 157 Основного Закону).

З метою якнайскорішого формування нового складу ВРП, особливо в умовах воєнного стану, запропоновано відмовитися від традиційного проведення з'їздів (конференцій) з обрання членів ВРП шляхом запровадження електронного голосування делегатів із забезпеченням авторизованого доступу до системи голосування та таємниці волевиявлення. Перевагами цього визначено наступні: 1) значне спрощення підготовки до проведення з'їзду чи конференції; 2) суттєва економія часу та матеріальних ресурсів; 3) полегшення процедури підбиття підсумків голосування; 4) забезпечення безпеки делегатів, оскільки відпадає потреба масового скупчення людей в одному місці, що є особливо актуально в умовах воєнного стану.

Ключові слова: Вища рада правосуддя, Етична рада, воєнний стан, розблокування діяльності ВРП, повноваження ВРП, формування складу ВРП, електронне голосування, таємниця голосування, з'їзд судів України.

The article states that one of the latest changes in the legislation on the HCJ was the introduction of the Ethics Council, which, among other things, was supposed to carry out a one-time assessment of the criteria of professional ethics and virtue of the acting members of the Supreme Council of Justice. As a sign of protest against this, on February 22, 2022, ten active members of the HCJ simultaneously submitted applications to be relieved of their duties, as a result of which only five active members remained in the HCJ, which means that this composition became incompetent. There was a problem of unblocking the activities of the HCJ, first of all, by forming a new composition of the HCJ taking into account the latest legislative changes. For this purpose, it is necessary to hold congresses of judges of Ukraine, lawyers of Ukraine, representatives of law schools and scientific institutions, and an all-Ukrainian conference of prosecutors, but on February 24, 2022, a full-scale military invasion of russia on the territory of Ukraine began.

It has been suggested that there are two possible options for the implementation of powers of the HCJ: 1) transferring the powers of the HCJ to other bodies; 2) the early formation of a new composition of the HCJ, taking into account legislative novelties. It is indicated that the legislator partially managed to follow the first path, since certain powers of the HCJ were transferred to the Chairman of the Supreme Court and to the State Judicial Administration of Ukraine in accordance with the Law of Ukraine No. 2128-IX of March 15, 2022. However, it is emphasized that the powers of the HCJ, assigned to it in Article 131 of the Constitution of Ukraine, cannot be transferred to another body without amending the Constitution, but during martial law, amendments to it are not allowed (part 2 of Article 157 of the Basic Law).

In order to form a new composition of the HCJ as soon as possible, especially under martial law, a proposal was made to abandon the traditional holding of congresses (conferences) for the election of HCJ members by introducing electronic voting of delegates with authorized access to the voting system and secrecy of voting. The advantages of this are: 1) a significant simplification of the preparation for the congress or conference; 2) significant savings in time and material resources; 3) facilitating the procedure for summing up the voting results; 4) ensuring the safety of delegates, since there is no need for a mass gathering of people in one place, which is especially important in a martial law.

Key words: the High Council of Justice, Ethics Council, martial law, unblocking the activities of the HCJ, powers of the HCJ, formation of the composition of the HCJ, electronic voting, secrecy of voting, congress of courts of Ukraine.

Постановка проблеми. Після проголошення незалежності України і, особливо, після прийняття чинної Конституції, Україна визнала такі базові цінності демократичного суспільства, як поділ влади, верховенство права, пріоритет природних прав і свобод людини перед іншими соціальними цінностями тощо. В подальшому увесь процес розвитку вітчизняного законодавства був спрямований на утвердження та розвиток здобутих демократичних цінностей, на розбудову України дійсно як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної та правової держава, якою вона проголошена у статті 1 Основного Закону. В процесі розбудови судової влади 15 січня 1998 року було прийнято Закон України «Про Вищу раду юстиції». Черговим етапом розбудови судової влади стало прийняття 2 червня 2016 року стало прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо

правосуддя)» [1] та 21 грудня 2016 року на зміну попереднього було прийнято Закон України «Про вищу раду правосуддя» [2], який на теперішній час вже зазнав змін дванадцять разів. Одними із останніх найсуттєвіших змін стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя» від 14 липня 2021 року [3], яким, окрім іншого, було запроваджено новий орган в механізмі судової влади – Етичну раду, яка «утворюється з метою сприяння органам, що обирають (призначають) членів Вищої ради правосуддя, у встановленні відповідності кандидата на посаду члена Вищої ради правосуддя критеріям професійної етики та добросовісності» (ч. 1 ст. 9-1 Закону України «Про вищу раду правосуддя» відповідно до змін від

14.07.2021). Водночас до повноважень Етичної ради було віднесено, зокрема й одноразове оцінювання критеріям професійної етики та доброчесності чинних членів Вищої ради правосуддя.

Варто звернути увагу, що відповідно до ч. 9 ст. 131 Конституції України ВРП набуває повноважень за умови обрання (призначення) щонайменше п'ятнадцяти її членів, серед яких більшість становлять судді. На момент початку Етичною радою перевірок членів ВРП у її складі з двадцяти одного члена було лише п'ятнадцять, а шість посад вже були вакантними.

Вже 8 лютого 2022 року Етичною радою було розпочато процедури оцінювання одночасно усіх членів ВРП (окрім голови Верховного Суду, який входить до ВРП за посадою). На знак протесту проти цього 22 лютого 2022 року одночасно подали заяви про звільнення з посад одразу десять членів ВРП, внаслідок чого у складі ВРП залишилося лише п'ять чинних членів, а отже цей склад став неповноважним, постала проблема розблокування діяльності ВРП, насамперед шляхом формування нового складу ВРП з урахування останніх законодавчих змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні питання щодо організації та діяльності Вищої ради правосуддя, її повноважень, ролі у формуванні суддівського корпусу та притягненні суддів до відповідальності, у підвищенні незалежності тощо вже вставали предметом наукових досліджень таких науковців, як: А. Адаменко, Н. Бакаянова, І. Бенедисюк, О. Боровицький, Р. Голобутовський, В. Долежан, С. Ківалов, В. Колюх, Л. Корчевна, Ю. Косткіна, Ю. Котюк, А. Крусян, І. Назаров, Д. Опаленко, Ю. Полянський, С. Прилуцький, С. Пушкар, С. Ревер, О. Росоляк та ін. Водночас проблеми врегулювання порядку формування складу Вищої ради правосуддя в умовах воєнного стану ще не ставали предметом наукових досліджень.

Отже, **мета статті** полягає у дослідженні сучасних проблем формування складу Вищої ради правосуддя та у виробленні пропозицій, спрямованих на розблокування її діяльності в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» ВРП є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів (частина 1).

Низкою актів міжнародного характеру визначено вимоги щодо статусу органів, відповідальних за формування суддівського корпусу. Наприклад, Рекомендація СМ/Рес (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухваленою Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р. на 1098 засіданні заступників міністрів [4], передбачено, що «Орган влади, який приймає рішення щодо добору та підвищення суддів по службі, повинен бути незалежним від виконавчої та законодавчої влади. Для гарантування незалежності такого органу щонайменше половина його членів мають становити судді, обрані самими ж суддями» (пункт 46). Аналіз положень вітчизняного законодавства показує, що воно цілком відповідає вимогам наведеної вище Рекомендації СМ/Рес (2010) 12. Більш того, варто підкреслити той факт, що загальний кількісний склад ВРП та перелік суб'єктів призначення/обрання членів ВРП не просто закріплені в поточному законодавстві, але закріплені в статті 131 Конституції України.

Як відомо, 24 лютого 2022 року розпочалося повномасштабне військове вторгнення росії на територію України. Відповідно до Указу Президента України

№ 64/2022 від 24 лютого 2022 року [5] на території всієї нашої держави було запроваджено воєнний стан.

Виходячи з ролі і повноважень Вищої ради правосуддя, її місця в системі органів судової влади найнагальнішою проблемою став пошук шляхів реалізації визначених за ВРП повноважень.

На наш погляд, тут варто виділити два потенційних варіанта: 1) передання повноважень ВРП іншому суб'єкту; 2) якнайскоріше формування нового складу ВРП з урахування законодавчих новел. Як би просто не виглядав кожен з окреслених шляхів, повноцінна практична реалізація стикається із низкою складнощів.

Щодо передання повноважень ВРП іншому суб'єкту. Нагальна необхідність пошуку виходу із ситуації, пов'язаної із складнощами формування ВРП в умовах воєнного стану з метою розблокування її діяльності, обумовлена насамперед унікальними функціями цього конституційного органу суддівського врядування.

Частково законодавцеві вдалося піти цим шляхом, оскільки окремі повноваження ВРП відповідно до Закону України «Про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судoustрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого функціонування судової влади в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя» № 2128-IX від 15.03.2022 [6] «тимчасово, в період дії надзвичайного чи воєнного стану та протягом 30 днів після дня його скасування (припинення) і за умови відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя» було передано Голові Верховного Суду та Державній судовій адміністрації України. Проте тут виникає логічне запитання: сполучник «і» нашттовує на висновок, що вказані суб'єкти продовжують здійснювати повноваження ВРП за двох умов: а) період дії надзвичайного чи воєнного стану та б) відсутність повноважного складу. Із цієї законодавчої конструкції виникають логічні сумніви: а чи повертаються до ВРП повноваження, тимчасово передані іншим суб'єктам, за умов формування її повноважного складу під час дії надзвичайного чи воєнного стану? У цьому випадку залишається сподіватися на перемогу здорового глузду, а законодавчі недоліки скоріше за все обумовлені екстремальними умовами воєнного стану, за яких розроблявся Законопроект № 7143 від 13.03.2022 [7].

Як вже зазначалося, частину повноважень ВРП було передано Голові Верховного Суду та Державній судовій адміністрації України, водночас, здійснення повноважень щодо внесення подання про призначення судді, ухвалення рішення про звільнення суддів, надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою, ухвалення рішень про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності передати іншим суб'єктам неможливим. Це обумовлено тим, що, по-перше, вказані повноваження відповідно до ст. 131 Конституції України передбачені виключно за ВРП і жодних резервних механізмів в Основному Законі не встановлено, а, по-друге, в нашій державі не існує будь-якого іншого аналогічного органу, якому можна було б передати вказані повноваження. Наприклад, можна уявити передачу цих повноважень Раді суддів України, проте це суперечило б природі та функціям органу суддівського самоврядування, який має принципово інше призначення в механізмі судової влади. По-третє, навіть якщо розробити механізм тимчасової передачі повноважень ВРП, визначених статтею 131 Конституції України, неподоланною перешкодою реалізації такого варіанту є положення частини 2 статті 157 Основного Закону: «Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану».

Таким чином ми повертаємось до другого варіанту розблокування діяльності ВРП, а саме: *якнайскоріше формування нового складу ВРП з урахування законодавчих новел.*

Процес формування Вищої ради правосуддя (далі – ВРП), оцінюючи його з точки зору мирного часу, безумовно є втіленням найкращих демократичних начал, таких як відкритість, об'єктивність, безсторонність оцінки кандидатів, конкурсні начала проведення добору та багато інших. Водночас зараз цілком можна стверджувати, що ніхто і ні за яких умов, розробляючи проекти відповідних законодавчих положень про функціонування органів судової влади, не міг собі уявити, що наша держава опиниться у таких надскладних умовах свого існування та запеклої боротьби за свою незалежність ціною життів тисяч українців.

За такої ситуації фактично ми стали заручниками тих демократичних засад формування ВРП, які закріплені у статті 131 Конституції України та галузевому Законі від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII, оскільки формування складу ВРП має здійснюватися досить широким колом суб'єктів: з'їздом суддів України, Президентом України, Верховною Радою України, з'їздом адвокатів України, всеукраїнською конференцією прокурорів, з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ. Окрім того, наше законодавство приймалося за умов мирного часу, і на превеликий жаль резервний механізм формування складу ВРП не передбачений. Зрозуміло, що за умов воєнного стану надати можливість якомусь одному суб'єкту формувати ВРП було б, на перший погляд, найлегшим шляхом. Проте це потребує внесення змін до статті 131 Конституції України, якою чітко визначено який суб'єкт і скільки членів ВРП призначає (обирає), що зараз, під час воєнного стану, є неможливим, про що вже йшлося раніше. Отже, найперспективнішим напрямом тут має стати вдосконалення самого механізму проведення з'їздів чи конференцій, в залежності від суб'єкта обрання.

На наш погляд, перспективним кроком уможливлення формування складу ВРП, і який уявляється більш реальним, могло би стати запровадження можливості проведення з'їздів (конференцій) за допомогою інтернет-технологій. Якщо узяти для прикладу з'їзд суддів України, а він уявляється центральним суб'єктом формування ВРП, то усі судді мають досвід роботи з модулями інформаційно-телекомунікаційної системи, обізнані із вимогами та специфікою авторизованого доступу до системи тощо. Отже, варто розглянути можливість спочатку законодавчого, а потім – фактичного запровадження проведення з'їзду суддів за допомогою он-лайн платформ без потреби фізичного скупчення людей в одному якомусь місці, що є зараз вкрай небезпечним. Після опрацювання отриманого досвіду цілком можна поширити таку практику й на інших суб'єктів формування складу ВРП.

Зрозуміло, що за умов проведення он-лайн голосування повинно бути дотримано вимогу частини 1 ст. 10 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», зі якою З'їзд суддів України обирає членів Вищої ради правосуддя з числа суддів або суддів у відставці шляхом *таємного голосування* (виділено мною – О. С.). Аналогічна за змістом вимога щодо обрання членів ВРП міститься й щодо проведення голосування на з'їзді адвокатів України (ч. 1 ст. 11 Закону), всеукраїнській конференції прокурорів (ч. 1 ст. 12 Закону), з'їзді представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ (ч. 1 ст. 13 Закону).

Отже, законодавцем висунуто умову щодо таємного порядку проведення голосування. За своєю ідеєю таємне голосування протиставляється голосуванню відкритому чи поіменному. Прийнято вважати, що цей принцип означає, що контроль за волевиявленням виборців заборонений. Водночас слід звернутися до теоретичних джерел, в яких розкривається поняття та зміст принципу таємного голосування.

Досить повним є формулювання, згідно з яким таємність голосування «означає, що ніхто не має права вимагати від громадянина надання інформації про його волевиявлення на виборах, так само як ніхто не має права вимагати

від громадянина інформації про те, що стало причиною саме такого волевиявлення» [8, с. 62]. У Коментарі до Виборчого кодексу К. Чаплицький, Б. Даутер, С. Яворський та ін. (Kodeks wyborczy. Komentarz LEX / K. W. Czaplicki, B. Dauter, S. J. Jaworski, A. Kisielewicz, F. Rymarz. Warszawa : LEX (Walter Kluwer), 2014. 1024 s.) вказують, що «засаду таємності голосування слід розглядати у трьох аспектах. По-перше, як наказ організації голосування у такий спосіб, щоб ніхто аж до закінчення голосування не міг ознайомитися із змістом поданих голосів. По-друге, як наказ забезпечення таємності рішення вибору індивідуального виборця. По-третє, як гарантія виборцю, що його виборчий акт не буде пов'язаний для нього з жодними наслідками» [цит. за: 9, с. 32–33].

Отже, на наше переконання, зміст принципу таємного голосування має конкретний характер та полягає у забороні втручання в процес законного волевиявлення особи, у забороні розголошення чи повідомлення іншим особам змісту волевиявлення кожної конкретної особи, у тому числі ідентифікації особи за способом волевиявлення (наприклад, встановлення факту голосування особою шляхом заповнення конкретного бюлетеню чи іншим способом).

Традиційним способом таємного голосування на теперішній час розглядається отримання особою виготовленого паперового бюлетеню, його особисте заповнення особою у спеціально обладнаному приміщенні тощо.

Наприклад, відповідно до Регламенту Верховної Ради України [10], рішення Верховної Ради приймаються відкритим або таємним голосуванням (ч. 1 ст. 37 Регламенту), в свою чергу, вказується, що таємне голосування здійснюється народним депутатом особисто шляхом подачі бюлетеня (ч. 4 вказаної статті). При цьому слід звернути увагу, що голосування за допомогою електронної системи розглядається Регламентом як форма відкритого голосування (ч. 2 ст. 37 Регламенту).

Так само питання щодо проведення таємного голосування в Регламенті Одеської обласної ради VIII скликання [11], в якому зазначається, що «таємне голосування здійснюється шляхом подачі бюлетеня» (п. 3.13.6 Регламенту). Аналогічно із Регламентом Верховної Ради України, в Регламенті Одеської обласної ради вказується, що голосування за допомогою електронної системи є формою відкритого поіменного голосування (п. 3.13.2 Регламенту Одеської обласної ради).

Отже, на підставі вищенаведеного можна дійти до висновку, що існуюча практика застосування електронних засобів у процесі голосування поки розглядається виключно як засіб здійснення відкритого голосування.

Водночас слід звернути увагу й на наступне. Стрімкий розвиток суспільних відносин та сучасних технологій покликані звільнити людство від виконання суто технічної роботи, оптимізувати використання людських ресурсів, реалізуючи здобутки науково-технічного прогресу. Одним із засобів оптимізації процесу виборів є використання сучасних технологій при проведенні голосування, водночас із забезпеченням усіх вимог, що висувуються до т. зв. класичного процесу голосування, серед яких важливе місце займає додержання принципу таємності волевиявлення особи.

На національному рівні 8 листопада 2017 р. Кабінетом Міністрів України було схвалено Концепцію розвитку електронної демократії в Україні [12], в якій підкреслюється, що «з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій з метою розширення можливостей участі громадян у процесі державотворення та державного управління все більше застосовуються інструменти електронної демократії». В Концепції застосовується термін «електронне голосування», який тлумачиться як голосування з будь-якого публічного питання, зокрема участь в опитуваннях, виборах, референдумах, що передбачає використання електронних засобів для ідентифікації та підрахунку голосів.

Аналіз правових актів міжнародного характеру та Висновків Венеціанської комісії дає підстави стверджувати, що законодавство держав допускає можливість здійснення таємного голосування громадянами за допомогою електронних засобів.

Як забезпечення таємності поданого виборцем голосу при його зберіганні у базі даних відповідної інформаційної системи, так і забезпечення анонімності поданого голосу на стадії розкриття його змісту забезпечуються в основному програмними засобами [9, с. 38].

Комітет Міністрів Ради Європи чітко підкреслив: «Е-голосування повинно забезпечити дотримання усіх принципів демократичних виборів і референдумів. Е-голосування повинно бути таким самим надійним і безпечним, як і демократичні вибори та референдуми, які не використовують електронних засобів» [14].

Стосовно голосування електронною поштою у Висновку Венеціанської комісії вказується: «...Голосування поштою часто є можливим у всьому західному світі, хоча заходи дуже різняться між країнами. Таким чином, голосування поштою може бути дуже широко застосовуватись в одній країні, і бути забороненим в іншій через імовірність шахрайства. Це може бути дозволено лише там, де поштова служба є безпечною – іншими словами, захищена від навмисних маніпуляцій – і надійна, оскільки вона працює правильно. Голосування через проксі допустимо лише за умови дотримання дуже суворих правил, щоб уникнути шахрайства; кількість операцій, які проводяться одним виборцем, повинна бути обмежена» [15].

У цьому ж Висновку Венеціанської комісії вказується, що «кілька країн вже використовують механічні та електронні методи голосування або готуються до цього. Ці методи мають явну перевагу, коли декілька виборів проводяться одночасно, навіть якщо потрібні певні запобіжні заходи для мінімізації ризику шахрайства, наприклад, шляхом надання можливості виборцю перевірити свій голос відразу ж після його подання. ... Електронні методи голосування повинні бути захищеними та надійними. Вони захищені, якщо система може витримати навмисний

напад; вони є надійними, якщо вони можуть функціонувати самостійно, незалежно від будь-яких недоліків обладнання та програмного забезпечення. Крім того, виборець повинен мати можливість отримати підтвердження свого голосу та, у разі необхідності, виправити його без порушення таємниці голосування» (пп. 19–20 Висновку). Подібні положення містяться і в Кодексі належної практики у виборчих справах [16] (пункти 42–44), ухваленому Венеціанською комісією на 52-й сесії (Венеція, 18–19 жовтня 2002 року). До речі, проблемам забезпечення таємності та безпечності проведення електронних виборів було присвячено II міжнародну конференцію «Електронне голосування», що відбулася 24–27 жовтня 2017 р. у м. Брегенз, Австрія [17].

Усвідомлюючи, що вказані міжнародні стандарти перш за все стосуються виборчого законодавства та регулюють порядок реалізації виборчих прав громадян, тим не менш, перепон для застосування аналогічного механізму голосування з використанням електронної системи в разі забезпечення подібних гарантій щодо збереження принципу таємності голосування не вбачається.

Висновки і пропозиції. Таким чином, підсумовуючи, слід вказати, що перевагами запровадження електронного голосування при проведенні відповідних з'їздів (конференцій) з обрання членів до ВРП за умов забезпечення авторизованого доступу до системи голосування та додержання законодавчої вимоги щодо таємності голосування, слід визначити наступні: 1) значне спрощення підготовки до проведення з'їзду чи конференції; 2) суттєва економія часу та матеріальних ресурсів; 3) полегшення процедури підбиття підсумків голосування; 4) забезпечення безпеки делегатів, оскільки відпадає потреба масового скупчення людей в одному місці, що є особливо актуально в умовах воєнного стану.

Отже, можна підкреслити, що розблокування діяльності ВРП повинно створити передумови для продовження процесів з формування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, яка припинила свою діяльність ще наприкінці 2019 року, а новий її склад так і не був сформований.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 28. Ст. 532.
2. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 7–8. Ст. 50.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя : Закон України від 14 липня 2012 року № 1635-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2021. № 38. Ст. 320.
4. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухваленою Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р. на 1098 засіданні заступників міністрів. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text
5. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. *Урядовий кур'єр*. 2022. № 54. 11 березня. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
6. Про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого функціонування судової влади в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя : Закон України від 15 березня 2022 року № 2128-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 33. Ст. 1727.
7. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого функціонування судової влади в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя: внесений до Верховної Ради України 13.03.2022 (реєстраційний номер 7143). *Офіційний сайт Верховної ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39177>
8. Бондарь Н. С., Джагарян А. А., Хачатуров Н. В. Предвыборная агитация: теория и практика / Отв. ред. Н. С. Бондарь. М. : Формула права, 2004. 202 с.
9. Ключковський Ю. Б. Принцип таємного голосування. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2017. Т. 200. С. 32–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2017_200_8
10. Регламент Верховної Ради України: Затверджений Законом України від 10 лютого 2010 року № 1861-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14–15, № 16–17. Ст. 133.
11. Регламент Одеської обласної ради VIII скликання: Затверджений Рішенням Одеської обласної ради № 10-VIII від 18 грудня 2020 року. *Офіційний веб-сайт Одеської обласної ради*. URL: <https://oblrada.od.gov.ua/pro-oblasnu-radu/reglament/>
12. Концепція розвитку електронної демократії в Україні: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 797-р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 92. Ст. 2803.
13. Ключковський Ю. Б. Принцип таємного голосування. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2017. Т. 200. С. 32–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2017_200_8
14. Legal, Operational and Technical Standards for E-voting. Recommendation Rec(2004)11 and Explanatory Memorandum. Strasbourg : Council of Europe Publ., 2008. 87 p.
15. Доповідь про відповідність стандартам Ради Європи з дистанційного та електронного голосування – CDL-AD (2004) 012. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2004\)012-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2004)012-e)

16. Кодекс належної практики у виборчих справах: Керівні принципи та пояснювальна доповідь, ухвалені Венеціанською комісією на 52-й сесії (Венеція, 18–19 жовтня 2002 року). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2002\)023rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2002)023rev-ukr)

17. Electronic Voting: Second International Joint Conference, E-Vote-ID 2017, Bregenz, Austria, October 24–27, 2017.